

РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТІВ У ХХІ СТОЛІТТІ: МІСІЯ, ЦІННОСТІ ТА ГУМАНІСТИЧНІ ІНТЕНЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО.

Юрій Мелков,
доктор філос. наук,
головний науковий співробітник відділу
соціальних та інституційних
трансформацій у вищій освіті,
Інститут вищої освіти НАПН України
(м. Київ, Україна)

Анотація. Роботу присвячено філософському розгляду можливих тенденцій розвитку університетів і загалом вищої освіти у світі ХХІ століття, що характеризується невизначеністю та якісною складністю світу та людського світогляду. Особливу увагу приділено гуманістичному аспекту та класичним ідеалам і цінностям вищої освіти, які реактуалізуються за означеної ситуації, а також тим суперечностям, які виступають джерелом розвитку університетів.

Ключові слова: вища освіта, гуманізм, розвиток університетів, цінності освіти

Основна проблема, яка постає при намаганні визначити форми та зміст вищої освіти для майбутнього, її місію та ті цінності, які вона має та може сповідувати та реалізовувати, пов'язана з принциповою складністю визначення таких форм і такого змісту, виходячи з прогнозованих потреб суспільства в його розвитку. Можна навіть стверджувати, що мова йде не просто про складність розв'язання такого завдання, але й про неможливість – принаймні, у такому розумінні вищої освіти, яке затвердилося за доби Модерну, коли трансформація університету з «елітарної» установи на масову збігалася з запитами індустрії та соціуму ХХ ст. на підготовку великої кількості спеціалістів – у вже наявних галузях господарства та з добре визначеними

стандартизованими наборами знань і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.

Ситуація ХХІ ст. кардинально відрізняється від попередньої. Характерною її рисою виявляється принципова невизначеність – у тому числі й особливо у плані прогнозування майбутнього суспільства, його потреб і напрямів розвитку [2]. Масова освіта, орієнтована на централізованість, стандартизацію, бюрократичну систему заздалегідь установлених освітніх програм і переліків компетентностей, не є здатною готувати людину до життя у світі, в якому потрібні будуть професії, для яких сьогодні немає навіть і назв, не те що готових професійних стандартів, навчальних посібників чи тестів для перевірки якості підготовки¹.

Дана суперечність виявляється одним із тих джерел руху, які можуть визначати розвиток сучасного університету – разом із суперечністю між традиціями та інноваціями, між інституціоналізованими формами та особистісним підходом за змістом тощо. З одного боку, університет за умов фінансової автономії має знати, як виживати в якості соціальної інституції: він має враховувати реалії ринкової економіки та інтереси своїх «стейкхолдерів», реагувати на потреби суспільства та вимоги держави, визначаючи відповідні актуальні напрями розвитку своєї освітньої політики. З іншого боку, університет має прагнути зберегти ту ж саму свою автономію, особливо свої академічні свободи, свої етичні та інтелектуальні цінності та інституційні структури класичної системи вищої освіти, не поступаючись цими свободами на користь будь-яких «грантодавців».

Як стверджує з цього приводу Р. Барнетт, відомий дослідник проблеми розвитку університетів, який позначив поточну ситуацію терміном «понадскладність», важливо не допустити, щоб освіта стала інструментом виживання: університет не може з гідністю зберігати своє ім'я, якщо він не підтримуватиме чесноти толерантності та поваги до людської особистості. «Університет є місцем колективного та постійного пошуку чи запитування: вже

¹ Порівн.: Д. Ляшенко – цей збірник (прим. ред.).

одна згадка про це породжує горизонт цінностей, у межах якого університет має залишатися і який університет повинен завжди мати перед собою» [1, р. 27]. Це означає, що ціннісні підвалини, традиційно притаманні класичному європейському університету та класичному розумінню феномена вищої освіти, мають залишатися незмінними при всіх соціальних трансформаціях. Будь-яке обмеження свободи наукового пошуку чи відхід від принципів відкритості та толерантності – чи то виходячи суто з комерційних міркувань, чи то слідуючи партикулярній ідеології того чи іншого державного утворення – не є припустимим для університету, такою ж саме мірою, якою його ім'я не пасує до окремих закладів, які відрізняються суто інструментальними планами щодо сфери освіти, розуміння її місії, інтенцій та ціннісних підвалин.

Можна сказати, що як раз у ситуації означеної невизначеності та непрогнозованості світу майбутнього – а тому невизначеності й вищої освіти для такого майбутнього – відбувається реактуалізація класичного ідеалу університету, орієнтованого на виховання *культурної та високо освіченої людини*, на противагу спеціалісту у певній окремій галузі знань чи діяльності. При всій, здавалося б, абстрактності такого підходу, що відображає скоріше інтереси та стан «бездіяльного класу» європейської аристократії тієї доби історії людства, яка передувала декільком промисловим революціям, сьогодні він добре пасує до ідеї «аристократії кожного»¹. Як зазначив зокрема Леонардо Гарньє, спеціальний радник Генерального секретаря ООН на Саміті з питань трансформації освіти, який відбувся у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку у вересні 2022 року: «Навчити кожну людину. Це звучить елементарно, але, втім, після більше ніж двадцять років ХХІ століття світ усе ще далекий від досягнення даної мети, що зазначена в Порядку денному на період до 2030 року» [3, р. 1].

Може здатися, що така «освіта для кожного» стосується переважно (якщо не виключно) початкової чи середньої освіти. Однак це зовсім не обов'язково так: у більшості країн світу загальна середня освіта стала реальністю, а не

¹ Порівн.: І. Доннікова – цей збірник (прим. ред.).

просто «візією» мрійників, ще у минулому столітті. І якщо ми говоримо про бачення освіти майбутнього, то цілком можна мати на увазі саме університетську освіту для кожної людини без винятку. Така потенційна перспектива й може визначати тенденції розвитку університетів за умов сучасного світу – в напрямі розгортання означених вище суперечностей, на засадах цінностей гуманізму, свободи та толерантності й у напрямі деформалізації, децентралізації та демократизації.

Література:

1. Barnett R. *Realizing University in an Age of Supercomplexity*. – Buckingham: Open University Press, 2000. – x, 212 p.
2. Mielkov Yu. Transformation trends of higher education under supercomplexity // «The Days of Science of the Faculty of Philosophy –2024», International Scientific Conference (2024; Kyiv). [Abstracts] / Ed. board: A.Konverskyi [and others]. – Kyiv: Publishing center «Kyiv University», 2024. – P. 704–707. URL: <https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/13/80>
3. Report on the 2022 Transforming Education Summit. – United Nations, 2023. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/report_on_the_2022_transforming_education_summit.pdf

Mielkov Yurii. Development of Universities in the 21st Century: Mission, Values and Humanistic Intentions of Higher Education for the Future.

The paper is dedicated to the philosophical review of possible trends in the development of universities and higher education in general in the world of the 21st century characterized by the uncertainty and qualitative complexity of the world and human Weltanschauung. Special attention is given to the humanistic aspect and classical ideals and values of higher education, which are re-actualized under the noted conditions, as well as to those contradictions that serve as a source for the development of universities.

Keywords: *higher education, humanism, development of universities, values of education*